

BERÄTTELSE TILL LÄRARHANDLEDNING
ÄLDRE STENÅLDERN – JÄGARSTENÅLDERN

Inlandsisens hemlighet

Inlandsisens hemlighet

1

Arkeologen Bianca tog två stora skutt för att komma upp på scenen. Alldeles strax var det dags för henne att börja prata. Det satt redan många människor och väntade på att få lyssna på vad hon hade att berätta. Hon kände sig lite nervös, men hon visste att pirret i magen skulle försvinna när hon väl hade börjat prata. Många människor brukade vara intresserade av vad arkeologer hade att berätta. Just den här dagen skulle hon berätta och visa bilder för många specialintresserade personer. De var inbjudna för att få höra nyheter om arkeologernas senaste fynd, från stenåldern. Åhörarna satt uppradade i den stora salen. Egentligen längtade Bianca ut i skogen. Hon gillade att vara ute i naturen mer än att vara inomhus. Det bästa hon visste var arbetsdagarna ute i fält. Eftersom hon var arkeolog vandrade hon ofta ute i naturen eller så satt hon på knä på marken och grävde efter nya fynd. Hon brukade tänka att varje fynd skulle kunna vara en viktig ledtråd. Med hjälp av alla ledtrådar kunde hon försöka lista ut hur livet för de som levde förr i tiden hade varit. Till exempel hur det var på stenåldern.

Vad Bianca inte visste var att just den här dagen skulle bli något helt annat än vad hon tänkt sig. Idag skulle hon berätta om ett pyttelitet fynd som hon och de andra arkeologerna hade hittat några veckor tidigare. Det var en liten benbit. Fyndet var så litet, men det var en jätteviktig ledtråd.

– Välkomna hit, allesammans! började hon. Jag heter Bianca von Berg och arbetar som arkeolog här i Norrbotten. Hon tittade ut över publiken och lät det vara tyst i några sekunder. Publiken tittade nyfiket på henne.

Hon fortsatte:

– Idag ska jag visa upp ett arkeologiskt fynd som är väldigt litet, men mycket viktigt.

Hon höll upp den lilla benbiten som var lika liten som en ärtä.

– Den här benbiten kommer från en ren och benet är bränt.

Det betyder att någon har gjort upp en eld, ätit renkött och sedan kastat in benresterna i elden.

När ett ben har kastats in i elden brinner allt organiskt bort, alltså det som kan ruttna.

Det som blir kvar av benet kan aldrig ruttna.

Det kan finnas kvar hur länge som helst.

Nu sänkte hon rösten, så att hon nästan viskade.

– Vi har skickat benbiten till en osteolog, alltså en benexpert.

Tack vare det har vi nu fått reda på att benet är nästan elvatusen år gammalt.

– Över tiotusen år gammalt alltså! sa hon lite högre.

Hon spände ögonen i publiken och frågade:

– Vet ni vad det betyder?

Ingen i publiken sa något, de skakade bara på sina huvuden.

– Det betyder att det borde vara omöjligt!

Det kan inte ha funnits någon eld där!

– Ja, ni vet ju alla, att vid den tiden så låg inlandsisen över hela norra Sverige. Det står ju i alla historieböcker.

Tre kilometer tjock var isen. Som ett isberg!

Det är ju omöjligt att göra upp en eld UNDER isen.

Eller... så fanns det ingen is!

Bianca skrattade till medan hon sträckte fram handen.

– Låt mig presentera det lilla fyndet, benbiten, som är ett bevis på att isen måste ha smält mycket tidigare än vad någon forskare tidigare har trott.

2

Plötsligt slocknade alla lampor. Det blev helt mörkt.

Ett högt dån hördes och det kändes som om golvet började röra på sig. Allt gungade, upp och ner.

Bianca förstod ingenting.

Hon försökte hålla i sig i en stol för att inte ramla omkull.

Till slut ramlade hon ändå och blev liggande på golvet.

Innan hon hann reagera mer, blev allt helt tyst och stilla igen.

Vad hände? tänkte Bianca för sig själv.

Hon lyfte på huvudet och tittade försiktigt upp.
Allt såg plötsligt helt annorlunda ut.
Bianca förstod ingenting.
Hon var inte längre kvar i rummet.
Nu verkade det som om hon låg
utomhus på marken, bakom en buske.
Hennes byxor var jordiga och hon hade en massa grässtrån i munnen.
Hon fräste till och spottade ut gräset.
Det var då hon såg det!
En flicka. Flickan hade på sig kläder av skinn
och hennes hår var samlat i flera trassliga flätor.

Flickan såg livrädd ut.
Bianca kröp ihop lite till, rädd för att bli upptäckt.
Nu kunde hon se två personer till. Två pojkar.
De småsprang emot flickan.
Nu hörde hon tydligt när de pratade med varandra.
– Vad var det som hände? ropade flickan högt.
– Ingen aning, svarade en av pojkarna. Såg du något?
Flickan började prata samtidigt som hon snyftade.
– Marken började ju skaka, sen blev det värre och värre.
Stenar började rulla omkring, stora stenblock.
Och sen öppnades en djup avgrund i marken, såg ni det?
– Vi såg inte när det hände, men vi sprang just förbi gropen.
Allt försvann ner i gropen! Alla våra hyddor! svarade en av pojkarna.
– Var är alla andra? snyftade flickan, medan hon började ropa:
– Sten! Lillmååne! Sääälja! Var är ni?
– De är försvunna, sa en av pojkarna.
– Andarna tog dem, sa den andre pojken.
– Vilka andar? frågade flickan.
– Det måste ha varit Stora björnens ande, svarade en av pojkarna.
– Det kan inte ha varit någon annan. Inget annat kan mullra och skaka så mycket!
Alla tre såg förskräckta på varandra.
– Vi måste ha gjort honom missnöjd, hörde Bianca någon av dem säga.
– Vi måste ge honom ett offer, så att han inte fortsätter att straffa oss.
– Någon måste söka upp honom, sa en av pojkarna.
– Vem ska göra det? frågade flickan.
– Någon som har modet och styrkan att möta Stora Björns mäktiga ande,
svarade pojkarna samtidigt.
Sen tittade de båda på flickan och nickade menande mot henne.
– Ska jag?! frågade flickan förskräckt.
– Du vågar alltid mest, svarade pojkarna samtidigt.

3

Det var tydligt att Bianca hade hamnat på en helt annan plats och DESSUTOM i en annan tid.

Hon anade att hon på något mystiskt sätt hade förflyttats ända till stenåldern.

Hon låg fortfarande ihopkrupen bakom busken, men nu kunde hon inte hålla sig längre.

Hon reste sig upp och harklade lite.

De tre personerna vände sig hastigt emot henne.

När de såg henne tog de flera steg bakåt och såg livrädda ut.

– Vem är du? skrek flickan.

– Vi är inte rädda för dig, sa en av pojkarna med ängslig röst.

– Stick härifrån! skrek den andre.

Bianca visste inte riktigt vad hon skulle ta sig till.

Men, så tänkte hon att hon nog ändå var tvungen att presentera sig själv.

– Ja, alltså... Goddag, sa hon. Jag heter Bianca von Berg.

– Vilka är ni? frågade hon sen.

Flickan och de två pojkarna

stirrade på henne med klotrunda ögon.

De såg ju tydligt att det var en människa, men kläderna såg väldigt konstiga ut.

– Jag heter Livia, sa flickan efter en stund.

Och du då, Blanka från berget, vilket berg kommer du ifrån?

– Jag heter Bianca, inte Blanka, svarade Bianca.

Och jag kommer från en annan tid, från framtiden.

– VA? En annan tid? Är du en ande? frågade Livia förskräckt.

– Nä, jag är ingen ande.

Jag är en helt vanlig människa, förklarade Bianca.

– Det är vi också, sa en av pojkarna. Helt vanliga människor.

– Förresten heter jag Tjalme.

– Jag heter Manne, skyndade sig den andra pojken att säga.

Nu insåg Bianca att hon hade världens bästa chans att ta reda på hur livet på stenålder var.

Här fanns ju personer som hon kunde intervjua.

Det här måste vara den bästa arbetsdagen någonsin, tänkte hon för sig själv.

– När jag ändå är här kanske jag kan passa på att fråga, sa hon och sen började hennes frågor att hagla:

– Vad äter ni för mat? Vi vet att ni äter kött och fisk,
men har ni några grönsaker, växter eller kryddor?
– Är det svårt att jaga med spjut? Hur gör ni?
– Hur gör ni när ni bajsar? Bakom en buske?
– Hur torkar ni er? För ni har väl inte toapapper, va?
Bianca pratade så fort att de knappt hann höra alla hennes frågor.

Livia tittade storögt på Bianca sen sa hon bara:
– Vet du, du är konstig! Du pratar konstigt!
– Oj, svarade Bianca, det var inte meningen
att fråga allt det där på en gång. Det blev kanske lite väl många frågor.
Men jag har faktiskt en fråga till som är väldigt viktig.
Det handlar om is. Jag trodde
att det skulle vara en väldigt tjock is här
och att det inte kunde finnas några människor på platsen.
I framtiden kallar vi den för inlandsisen. Har ni sett den?
– Is? Jag vet inte, det finns isblock som ligger här och var
och vattnet är iskallt om det är det du menar? svarade Livia.
– Och så finns det ett stort berg lite längre bort,
det har vi sett, berättade Manne.
Vi har inte varit där ännu, men berget är helt vitt.
– Oj, ett vitt berg! utbrast Bianca och frågade sen:
– Kan vi inte gå till det där berget?
Livia funderade lite, men så sa hon:
– Det passar faktiskt ganska bra.
Vi brukar alltid följa renarna
och de verkar gå åt just det hållet.
Dessutom kan jag behöva sällskap
när jag ska träffa Stora Björn.

4

Livia, Manne och Tjalme kom överens om
att Livia skulle ta med sig Bianca på sin jakt efter Stora Björn.
Manne och Tjalme skulle fortsätta söka efter alla de andra.
När Livia tog sin skinnväska och hängde den över axlarna,
gjorde sig Bianca redo för att följa med.
– Tack för att jag får följa med dig, sa hon till Livia.
Jag tror att jag kommer lära mig jättemycket om er tid,
det finns så mycket jag vill se.

De vandrade ett bra tag. Snart tyckte Livia
att de borde leta efter en bra plats att göra upp en eld på.
– Vi behöver ju faktiskt äta för att orka gå så långt.
Jag har lite renkött med mig som vi kan steka över elden.

Precis när Livia hade avslutat meningen
började marken skaka igen, det mullrade högt
och några stenar kom rullande rakt emot dem.
– Hjälp, vad händer! utropade Bianca.
– Det måste vara Stora Björn! Göm dig bakom stenen!

– Skynda dig! ropade Livia.
De tog skydd bakom en stor sten,
där låg de kvar tills allt hade blivit stilla igen.
– Stora Björn är verkligen arg, sa Livia med ynkelig röst.
– Vad är det för stor björn du pratar om hela tiden? frågade Bianca
Vi kanske borde akta oss för honom,
så att vi inte blir uppäten, fortsatte hon.
– Det är ju ingen vanlig björn jag pratar om, svarade Livia skrattande.
Stora Björn kan inte äta upp oss, förklarade hon.
Han är ju liksom inte kroppslig utan mer andlig.
Du kan aldrig se honom.

Livia tystnade en stund innan hon fortsatte:
– Han styr över oss
och nu verkar han missnöjd över något.
Det är därför han ryter
och då skakar marken så mycket att det mullrar.
Nu måste vi få honom att bli nöjd och glad igen. Vi måste ge honom något,
ett offer av något slag för att få honom att sluta vara arg.

Bianca lyssnade noga på Livia som fortsatte prata om björnen.
Efter en stund vågade hon resa sig upp
för att kika fram över stenen.
Nu kunde hon se det vita stora berget.
– Vi är ju nästan framme! ropade hon.
– Kom! sa hon till Livia. Vi skyndar oss dit!
Samtidigt började hon småspringa mot berget.
Livia följde efter.
De hoppade och skuttade mellan vattenpölar
och små rinnande bäckar.
– Ja, nu blir vi verkligen blöta om fötterna,
konstaterade Bianca.

Väl framme vid berget

kunde de se hur högt det verkligen var.

Det sträckte sig långt upp mot himlen.

Bianca tog ytterligare ett steg fram

och sen la hon sin hand mot bergsväggen.

– Livia, det här är is! Känn! Det här berget är gjort av is.

Förstår du vad det betyder? sa hon upphetsat.

– Jag har ingen aning, svarade Livia.

– Vi står just nu vid kanten av självaste inlandsisen, ropade Bianca.

– Ett väldigt blött isberg, konstaterade Livia.

Bianca tystnade.

Det såg ut som att hon funderade på något.

Efter en lång stund tittade hon upp på Livia.

– Livia, du kan sluta leta efter björnen.

Ni kommer inte att behöva offra något till honom.

– Va, har du hittat Stora Björn? frågade Livia

och tittade förvånat på Bianca.

Bianca sökte efter orden.

– Jag vet inte hur jag ska förklara...

Du förstår, när det mullrar och skakar

så låter det säkert som en arg björn.

Men egentligen är det bara marken som rör på sig.

Marken vill liksom höja upp sig

efter att ha varit nedtryckt av isen så länge.

Och då blir det väldigt skakigt.

På vår tid kallar vi det för landhöjningen.

Det gäller ju såklart att akta sig för stenar som rasar.

Men ni behöver inte vara rädda

för att det är ni som gjort något fel

eller att någon björn är arg på er.

Det kommer lugna ner sig allt eftersom. Jag lovar!

5

Efter att de pratat ett tag fick Bianca och Livia bråttom.

Det här var verkligen något

som de behövde berätta för alla andra.

De började springa hemåt, hoppade över stenar

och plumsade genom vattenpölar återigen.

Då och då var de tvungna att sakta ner för att orka.

När de väl närmade sig boplatsen

saktade de ner en aning för att hämta andan.

Långt där borta kunde de se både Manne och Tjalme
och en massa andra människor.

– Åh, titta vad många människor! ropade Livia.

De måste ha hittat Sten, Lillmåne, Sälja och alla andra.

Tack och lov!

Livia och Bianca satte fart igen och sprang emot
gruppen av människor borta på boplatsen.

Så snart de var framme vid gruppen av människor
startade ett riktigt kramkalas.

– Jag trodde ni var försvunna för alltid! sa Livia
medan hon skrattade och snyftade om vartannat.

– Vi rasade ner i ett stort hål, berättade Sälja.

– Men vi kunde klättra upp till slut, fortsatte den gamle mannen Sten.

Vilken lycklig dag det här blev!

Livia var så glad att träffa allihop igen.

Efter en stund harklade hon sig och höjde rösten:

– Nu när alla är samlade ska jag berätta något viktigt för er.

Hon började med att presentera Bianca, från framtiden.

Sen berättade hon allt om isen som smälter
och hur det gör att marken skakar.

– Ni behöver inte vara rädda för någon stor björn, fyllde Bianca i,
för det finns faktiskt ingen.

Ett sorl spred sig i gruppen. Nu pustade alla ut
och de började prata om allt det märkvärdiga de just fått reda på.

Vilken lättnad! Det hördes skratt från alla håll.

Efter ett tag ropade någon i gruppen:

– Nu är det mat! Kom och ät allihop, vi har både kött och bär!

Nu var det verkligen dags för fest!

Alla smaskade och njöt av maten.

När de ätit sig mätta kastade de benresterna in i elden.

Det var viktigt. Det fanns alltid en risk att rovdjuren
skulle komma för nära om det luktade mat.

Efter ett tag la sig lugnet i hela gruppen, alla var mätta och trötta.

Då reste sig Bianca upp.

– Jag tror det är dags för mig att åka hem.

Hem till min egen tid, sa hon, men det värsta är
att jag inte vet hur jag ska ta mig tillbaka.

- Hur kom du hit då, frågade Livia.
- Jag vet inte riktigt, men det hände när allt började skaka.

Jag blev så rädd att jag blundade
och när jag senare öppnade ögonen igen,
så var jag plötsligt här, svarade Bianca.

- Jaha, mumlade Livia medan hon funderade.
- Då kanske du kan komma hem när det skakar igen,
sa hon och nästan viskade:
- Du måste nog vänta på ett nytt skak.

- Jag har en idé, ropade plötsligt Sten.
- När vi ramlade ner i gropen rullade vi runt, runt
och då skakade det väldigt mycket.
Vi kanske kan putta ner dig i gropen,
så att det blir skakigt för dig.
- Ja, varför inte, tänkte Bianca högt. Jag har ju inget att förlora.
- Ni får helt enkelt putta ner mig i gropen!

Nu började alla diskutera och komma med förslag
om hur de skulle göra.

- Hon får ju inte göra sig illa, sa någon.
 - Tänkt om det inte fungerar, sa någon annan.
- Efter ett tag var alla överens.
- Vi måste prova, det kan ju kanske funka.

- Nu samlades allihop runt Bianca.
Bianca ställde sig vid kanten av den stora gropen.
Hon vinkade till alla och sa högt och tydligt:
- Tack, för att ni lärt mig så mycket!
 - Tack själv, svarade de andra. Tack för allt DU lärt oss!
 - Och lycka till på din resa!

Så var det äntligen dags. Alla räknade högt tillsammans:

- Ett, tvååå, treee – Putta!
- Bianca blev puttad och ramlade bakåt,
sen rullade hon ner i ett stort sandmoln.
Efter några sekunder var hon helt försvunnen,
som uppslukad av jorden.

- Livia log lite sorgset, medan hon viskade:
- Hej då, Bianca, hälsa framtiden.

Bianca rullade runt, runt neråt i gropen. Sanden yrde och småstenar skrapade henne i ansiktet.
Hon knep ihop ögonen för att inte få sand i dem.
Efter en stund blev det helt tyst och stilla.

6

Bianca öppnade försiktigt ögonen och konstaterade att hon inte längre kvar i den djupa gropen.
Inga stenar och ingen sand fanns kvar.
Nu låg hon på ett golv igen.
Hon märkte att hon fortfarande befann sig på scenen.
Förvirrat lyfte hon på huvudet.
Då såg hon publiken. Alla stirrade på henne.
– Vad hände? mumlade hon.
– Du snubblade och ramlade, hörde hon någon säga.
– Oj, stönade Bianca och fortsatte,
men jag verkar inte ha gjort illa mig.
Publiken väntade på att hon skulle fortsätta prata.
Det verkade inte som om publiken hade märkt att hon varit borta en stund.
Ändå visste Bianca helt säkert att hon på den här lilla stunden hunnit göra en resa till stenåldern och tillbaka.
Hon log för sig själv när hon tänkte på Livia, Manne, Tjalme och alla de andra som hon hade träffat.

Bianca lyfte blicken och tittade ut över publiken.
– Nu vill jag bara avsluta den här föreläsningen med att påminna er om att det faktiskt bodde människor här redan på stenåldern.
– Och tänk att folket på den tiden levde väldigt nära inlandsisen!
De såg allt med sina egna ögon.
Och ibland var de till och med rädda.
De förstod inte vad det var som hände.
Det var till sist renarna som visade vägen.
Jägarna följde efter renarna som betade på markerna som just smält fram.
Människorna fick på det sättet mat och hittade nya ställen att bo på.

– Och sist av allt, avslutade Bianca,
nu är det dags att skriva om
alla våra historieböcker!
Så att det blir rätt!
Nu vet vi att inlandsisen smälte mycket tidigare
än vad någon trott.
Inlandsisen hemlighet är avslöjad!